Iwona Nobis

Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk

Wariantywność fleksyjna mikrotoponimów i makrotoponimów jednakowo brzmiących na podstawie wybranych polskich nazw miejscowych

Wprowadzenie

Przedstawienie zagadnienia fleksji homonimów, a dokładniej jednakowo brzmiących toponimów, zawężone do wybranych przykładów i ograniczone do onimów rodzaju męskiego oraz form dopełniacza, służącego zazwyczaj do identyfikacji typu fleksyjnego, jest zaledwie próbą zmierzenia się z problematyką fleksji nazw, które jednakowo brzmią, ale mają różną odmianę.

Materiał, który posłużył do zilustrowania opisywanego zjawiska, pochodzi z obszaru całej Polski, został wynotowany z *Wykazu urzędowych nazw miejscowości oraz Urzędowych nazw miejscowości i obiektów fizjograficznych*, a także *Geoportalu.gov.pl*.

Fleksja nazw miejscowych od dawna przyciągała uwagę językoznawców – onomastów, ukazywano m.in., że różnice we fleksji wskazują na odmienność nazywanych obiektów. Polska fleksja nie jest łatwa, a odmiana polskich nazw sprawia nieraz dużo problemów nie tylko cudzoziemcom, ale również Polakom. Normatywność nazw miejscowości odbiega bowiem od normatywności wśród apelatywów. Wyrażenia językowe ustabilizowane są na mocy ogólnospołecznej konwencji, natomiast większość nazw miejscowości ustabilizowana jest na mocy konwencji kulturowej, związanej ze środowiskiem lokalnym i jego charakterem.

Nazwy własne wchodzą w skład systemu językowego, ale wyróżniają się jako kategoria swoista, odznaczająca się zespołem cech wyrażisć odróżniających ją od apelatywów. To nazwy indywidualizujące i jednostkowe, co powoduje ich nieporównywalną w stosunku do apelatywów liczebność [por. *Mały słownik odmiany nazw własnych* 2002: 6–7]. Niemało nazw geograficznych określa wiele desygnatów, np. *Bukowiec* to nazwa wielu miejscowości, wzniesień, jezior, uroczysk i rezerwatów w Polsce.

Nazwy własne, mając specyficzną formę gramatyczną, różnią się od wyrazów pospolitych m.in. w zakresie fleksji. Z racji, że odnoszą się do klasy przedmiotów, są rzeczownikami i ze względu na rodzaj wśród nich możemy wydzielić klasę rzeczowników osobowych i niemęskoosobowych, a wśród pierwszych i drugich liczne podklasy. Posiadają swoiste cechy, które decydują o odmianie. Różnice w odmianie wywołane są zarówno typami słowotwórczymi, jak niejednorodnością nazw obiektów indywidualnych tej samej kategorii.

Odmiana nazw miejscowości jest ustalona na podstawie zwyczaju lokalnego i często odbiega od norm języka ogólnego. Bywa nieznana innym użytkownikom języka, np. nazwy miejscowości w dopełniaczu używane są następująco: *Gołębki, Gołębek*, ale *Dąbki, Dąbków*; *Uniegoszcz, Uniegoszcza*, ale *Babigoszcz, Babigoszczy*; *Częstochowa, Częstochowy*, ale *Sucha, Suche*; *Jabłonna, Jabłonny*, ale *Kamienna, Kamiennej*; *Chełm, Chełma*, ale też *Chełmu*; trudność w rozstrzygnięciu kwestii poprawnościowej w zakresie fleksji dopełniacza onimów sprawia także twardość lub miękkość tematu nazw zakończonych na spółgłoskę wargową, niektóre z nich są bowiem z pochodzenia miękkotematowe i odmieniają się tak jak rzeczowniki miękkotematowe, inne zaś mają odmianę twardotematową, np. *Kozub, Kozuba*, ale *Goślub, Goślubia*; *Budżniew, Budżniewia, Dobiegniew, Dobiegniewia*, ale *Lutogńiew, Lutogńiewa*.

Wykazy miejscowości i niektóre słowniki dokumentują najczęściej formy mianownikowe, rzadziej podają nazwy w ich przypadkach zależnych. Pytani o formy przypadków niektórych nazw, miewamy trudności z podaniem właściwej: *Gdańsku, Płocku* czy *Gdańskowi, Płockowi*.

Na odmianę nazwy wpływa obiekt, który ona oznacza, mówimy np. (ten) *Supraśl* – miasto, (ta) *Supraśl* – rzeka; wpływa geografia związana z historią i często genezą zarówno nazwy, jak i obiektu. Jeżeli nazwę mamy poprawnie odmienić, musimy wiedzieć, gdzie np. leżą te *Łosie*, gdyż odmieniają się one według czterech typów fleksyjnych: 1) M. lp. *Łosie*, D. pl. *Łosia*; 2) M. lp. *Łosie*, D. lp. *Łosiego*; 3) M. plt. *Łosie*, D. plt. *Łosiów*; 4) M. plt. *Łosie*, D. plt. *Łosi* [por. *Mały słownik odmiany nazw własnych* 2002: 7]. Dopełniacz nazwy pokazuje typ fleksyjny, charakteryzujący daną nazwę, np. (to) *Łosie, Łosia* (wieś); (to) *Łosie, Łosiego* (wieś); (te) *Łosie, Łosiów* (część wsi); (te) *Łosie Dołęgi, Łosi Dołęg* (wieś).

Pytanie o wybór form przypadków zależnych niektórych nazw nie jest pytaniem łatwym, pojawiają się nierzadko trudności z odpowiedzią na nie.

Nazwy własne należą do dwóch obiegu: lokalnego i urzędowego. W przypadku nazw geograficznych konieczna jest kompetencja o odmianie nazw jednostkowych obiektów zbudowana na generowaniu znanych wzorców fleksyjnych, ale odniesiona do wypadków indywidualnych. Żeby zatem prawidłowo odmieniać nazwy miejscowe nie wystarczy jedynie znajomość reguł systemowych, niezbędna jest również znajomość odmiany jednostkowych nazw oraz miejscowych zwyczajów.

1. Pojęcie homonimii

Według *Encyklopedii języka polskiego* homonimia polega na wyrażaniu różnych znaczeń za pomocą identycznej formy językowej. Z homonimią mamy do czynienia zarówno w składni (dla przykładu *zdrada przyjaciela* oznacza albo fakt, iż przyjaciel zdradził, albo że został zdradzony) i morfologii (fleksyjnej: *dam* jest albo formą czasownika *dać*, albo też formą dopełniacza liczby mnogiej rzeczownika *dama*, lub słowotwórczej, np. *ranny* motywowane przez *rana* bądź *rano*), jak i w słownictwie. Wyrazy, między którymi zachodzi stosunek homonimii, nazywamy homonimami. Znaczenie homonimu można rozpoznać jedynie na podstawie kontekstu, dla przykładu: *warowny zamek* – *zepsuty zamek* [*Encyklopedia języka polskiego* 1991: 117]. Z. Saloni traktował homonimie jako „różnokształtność znaków językowych o wyraźnie różnym znaczeniu referencyjnym lub syntaktycznym. Homonimia może obejmować jednostki wyróżnione na rozmaitych poziomach analizy. Tradycyjnie mówi się o homonimii całych jednostek słownikowych (leksemów), np. *bal* ‘zabawa’ i *bal* ‘kloc’. Homonimia może także obejmować twory wyrazowe należące do różnych leksemów, np. *pila* ‘mian. l. poj.’ i *pila* ‘3 os. l. poj. rodz. ż. czasu przeszłego od *pić*’; *bez* ‘mian. lub biernik l. poj. od *bez*’ i *bez* – przyimek. Analiza gramatyczna prowadzi do uznania za homonimiczne różnych form tego samego leksemu, np. *matki* ‘dop. l. poj.’ i ‘mian. l. mn.’, *matce* ‘cel. i miejsc. l. poj.’. Mówi się też o homonimii jednostek mniejszych niż słowo (morfemów czy morfów) i większych niż słowo (zdań, grup). Niektórzy językoznawcy nie rozróżniają zjawisk homonimii i polisemii. Homonimie ograniczoną do jęz.(y)ka pisanego nazywa się homografią [...], a ograniczoną do języka mówionego – homofonią. Jednostki jęz.(y)ka, między którymi zachodzi homonimia, noszą nazwę homonimów” [Saloni 1993: 212]. Zdaniem E. Brezy

[...] wyróżnienie polisemii i homonimii dla onomastyki nie ma większego znaczenia (poza chrematonimią, gdzie nazwy niekiedy nie tylko oznaczają, ale także znaczą), jeśli zgodzimy się z ogólnie przyjmowaną tezą, że nazwy własne nie mają znaczenia, tylko oznaczają. Nie ma zatem nazw polisemantycznych. Możemy jednak mówić o nazwach polisynfifikacyjnych (polisynfifikatywnych), tj. nazwach odnoszących się do różnych obiektów (denotatów, desygnatów). Ta różność obiektów może dotyczyć różnych klas nazw: imion, nazwisk, nazw topograficznych (choronimów, toponimów) i chrematonimów, np. *Adam*, *Jurek* – imię i nazwisko; *J. Wybicki* – osoba historyczna i nazwa statku, jak i różnych denotatów w obrębie tej samej klasy nazw, np. *Adam* jako imię pełne, *Jurek* – imię spieszzone, różne *Dąbrowy*, *Dąbrówki*, *Wole* i *Wólki*. Możemy też mówić o nazwach od polisemantycznych podstaw, np. przezwisko czy potem oficjalne nazwisko *Baba*: *baba* ‘mężczyzna zniewieściły’, ‘kobieciarz, babiarz’, u Kaszubów też: ‘wzdrga krasnopiórka, gatunek ryby’, ‘rodzaj ciasta’ i inne [Breza 1998: 294–295].

W definicjach terminu zwraca się zatem uwagę, że homonimy to jednostki językowe mające tę samą formę, ale różne znaczenia. Każdorazowo kontekst tekstowy powinien określać użycie tego, a nie innego znaczenia wyrazu.

Poglądy językoznawców na temat homonimii nie są jednoznaczne. Można go rozważać na wielu płaszczyznach. Pod pojęciem homonimii, o której mowa w artykule, kryją się nazwy różnych obiektów, mające jednakową postać. To nazwy jednakowo brzmiące, które w mianowniku mają taką samą postać, które nierzadko należą do różnych paradygmatów.

Mimo iż zjawisko homonimii na gruncie fleksji nazw miejscowych nie jest czymś wyjątkowym, to jednak nie stało się przedmiotem głębszej analizy onomastycznej, poza niektórymi interpretacjami homonimicznymi wielu nazw własnych, na co zwrócił uwagę E. Breza [1998: 293].

Jak pisze M. Majewska: „Homonimia jest zjawiskiem bardzo różnorodnym”, a „Homonimy to znaki mające identyczną formę oznaczającą i różne treści oznaczane” [Majewska 2002: 15]. Podobnego zdania jest M. Biolik, dla której „homonimy onomastyczne to nazwy własne (dwie lub więcej) mające tę samą formę, a różną treść” [Biolik 2009: 34]. W encyklopedii *Polskie nazwy własne* w rozdziale *Teoria nazw własnych* Z. Kaleta pisze: „Homonim to taki wyraz, który posiada kilka różnych znaczeń słownikowych (leksykalnych). Ponieważ zaś nazwy własne pozbawione są tego typu znaczenia, użycie terminu *homonim* w odniesieniu do nich jest nieadekwatne i może być mylące” [Kaleta 1998: 32]. Stwierdza ona jednak, że imiona własne nie są wcale pozbawione znaczenia, posiadają one bowiem tzw. znaczenie kategoriałne; zawierają w sobie znaczenia ogólne, jak *miasto*, *wieś*, *kraj*, które są częścią wiedzy o otaczającym świecie, co pozwala umiejscowić daną nazwę przy określonej grupie obiektów; tkwią w zbiorowej świadomości społecznej. B. Walczak mianem onimicznych homonimów określa nazwy „o takim samym brzmieniu, lecz różnym pochodzeniu” [Walczak 1966: 18].

Homonimię wyodrębnia się z diachronicznego punktu widzenia, tzn. biorąc pod uwagę następstwo zjawisk językowych w czasie. Jeśli różne obiekty otrzymały tę samą nazwę w różnym czasie, to można traktować je jak homonimy, np. *Zielona Góra* jest m.in. nazwą miasta, szczytu w Beskidach, wzgórza koło Kartuz i lasu koło Lipna.

2. Analiza mikrotoponimów i makrotoponimów jednakowo brzmiących

Zjawisko homonimii jest dużym utrudnieniem dla użytkowników w posługiwaniu się nazwami miejscowości. Często paradygmat jednobrzmiących nazw tej samej kategorii jest wyznaczony przez tradycję użycia, związaną z przestrzenią, z geografą, np. wieś o nazwie *Liszna* w dawnym województwie bielskim, dziś małopolskie w dopełniaczu ma formę *Liszny*, wieś *Liszna* w dawnym województwie skierniewickim końcówkę *-ej*: *Lisznej*; nazwa wsi *Łaz* w dawnym Zielonogórskim w dopełniaczu posiada końcówkę *-a*: *Łaza*, w dawnym województwie ostrołęckim *Łazu*, ale zdarzają się wypadki różnic w odmianie nazw obiektów tej

samej kategorii z tej samej przestrzeni geograficznej, z tego samego województwa, np. nazwy wsi *Łazy*, *Łaz* obok *Łazy*, *Łazów* w dawnym województwie warszawskim, dziś mazowieckim.

Do odróżniania nazw różnych obiektów służą zazwyczaj końcówki dopełniacza. Taką samą postać mianownikową leksemu mogą mieć bowiem więcej niż dwie nazwy miejscowości, np. 1) *Borek Wielkopolski*, *Borku Wielkopolskiego*; 2) *Borek Miński*, *Borka Mińskiego*; 3) *Borek Lipiński*, *Borku Lipińskiego*; 4) *Borek Mielęcki*, *Borku Mielęckiego*; 5) *Borek Szlachecki*, *Borku Szlacheckiego*¹. Jak widać już na przykładzie tych pięciu nazw-homonimów, tylko nazwa *Borek Miński* przybiera w dopełniaczu formant fleksyjny *-a*, pozostałe zaś nazwy końcówką *-u*. Użytkownik języka nieznający tych miejscowości dla wszystkich leksemów prawdopodobnie wybierze taką samą formę. Wynika z tego, że zjawisko homonimii można interpretować jako swego rodzaju alternatywę. Zdając sobie sprawę z istnienia dwóch możliwości w dopełniaczu, dokonujemy pomiędzy nimi wyboru na takiej samej zasadzie, jak pomiędzy formami alternatywnymi.

Niektóre homonimiczne nazwy miejscowości, o czym pisała A. Cieślikowa, przeszły do kategorii *plurale tantum*, uzyskując inny paradygmat, np. nazwa wsi *Gąszcze* w dopełniaczu posiada końcówkę *-y*: *Gąszczy*, natomiast dopełniacz dla części wsi Tyłmanowa o jednakowo brzmiącej nazwie ma formę *Gąszczów*, jeszcze inną postać ma dopełniacz części wsi Okrzeja, a mianowicie *Gąszcza*; innym przykładem jest nazwa wsi *Gołąbki*, w dopełniaczu *Gołąbek*, zaś już dla części wsi brzmi on *Gołąbków*; nazwa wsi *Gruszki*, w dopełniaczu *Gruszek*, dla nazwy części wsi dopełniacz ma postać *Gruszków*; wieś o nazwie *Iły*, w dopełniaczu ma formę *Il*, część wsi o tej samej nazwie posiada w dopełniaczu końcówkę *-ów*: *Ilów*; dopełniacz nazwy wsi *Iwany* brzmi *Iwan*, zaś części wsi: *Iwanów*; dla nazw kilkunastu wsi i części wsi *Lipniki* dopełniacz ma formę *Lipnik*, a dla części wsi: *Lipników* [Cieślikowa 1998: 267–275].

Wśród nazw miejscowości na specjalną uwagę zasługują nazwy mające swoje odpowiedniki wśród wyrazów pospolitych. Te nazwy, które pochodzą od męskożywnotnych rzeczowników pospolitych, od nazw zwierząt i osób, odmieniają się tak samo jak rzeczowniki pospolite i w dopełniaczu przybierają końcówkę *-a*, np.: *Zajac*, *Zająca*; *Borsuk*, *Borsuka*; *Stryj*, *Stryja* itd. Nazwy pochodzące od rzeczowników męskozwierzętnych, na ogół mają odmianę zgodną z odmianą rzeczowników pospolitych, np. *Zamek*, *Zamku*; *Orzech*, *Orzecha*; *Gniew*, *Gniewu*; *Brzeg*, *Brzegu* itd., ale to nie reguła. Znane są też przypadki, kiedy formy dopełniacza służą do różnicowania obiektów, np. *strych*, *strychu*, ale *Strych*, *Strycha*; *ząb*, *zęba*, ale *Ząb*, *Ząbu* itd. Przeciętny użytkownik języka, nieznający lokalnego zwyczaju, do tego typu nazwy prawie zawsze utworzy formę zgodną z odmianą

¹ Na potrzeby artykułu pomijam w analizie człony dyferencyjne w nazwach zestawionych typu: *Borek Wielkopolski*, *Borek Lipiński*, *Borek Szlachecki* itd.

jej odpowiednika pospolitego. A to sprzyja powstawaniu wśród tego typu nazw miejscowości form alternatywnych w odmianie, np. *Borek*, *Borka*//*Borku*; *Gaj*, *Gajal*//*Gaju*. Pojawiają się one zarówno wśród nazw miejscowości, jak i wśród rzeczowników pospolitych w dopełniaczu liczby pojedynczej.

Dopełniacz toponimów rodzaju męskiego liczby pojedynczej ma tylko dwie końcówki: *-a* oraz *-u*, możliwości zaś są trzy: końcówka *-a*, końcówka *-u* lub alternatywnie *-a* albo *-u*. Ze względu na brak jednoznacznych kryteriów mamy często problem z doбором odpowiedniej końcówki, np. *Frombork*, *Fromborka*; *Malbork*, *Malborka*; *Lidzbark*, *Lidzbarka*, ale *Rombark*, *Rombarku*; *Tarnobrzeg*, *Tarnobrzega*, ale i *Tarnobrzegu*. Najwięcej kłopotów sprawiają właśnie formy alternatywne typu *Babsk*, *Babska*//*Babsku*, *Borek*, *Borka*//*Borku*, *Turek*, *Turku*//*Turka*... itd.

Wśród nazw przybierających końcówkę *-a* w dopełniaczu najliczniejszą grupą jest grupa nazw o tematach zakończonych na *-ów*. Jest jednolita, tzn. wszystkie nazwy bezwyjątkowo przybierają w dopełniaczu *-a*, np.: wśród toponimów i nazw terenowych notujemy: *Antoniów*, *-a* (n. wielu wsi, części wsi, osad, kolonii, przysiółka, a także nazwa lasów, pól i zabudowań); podobnie *Aleksandrów*, *-a* (n. miasta, wsi, osady, przysiółków, części wsi, miasta, kolonii, pola, części lasu); *Baranów*, *-a* (n. miasta, wielu wsi, osady, kolonii, przysiółków, części miasta, wsi); *Grabów*, *-a* (n. miasta, wielu wsi, osady, kolonii, części miasta, wsi); *Janów*, *-a* (n. miasta, kilkunastu wsi, części miasta, wsi, wielu kolonii, osad, przysiółków, też n. gajówki, leśniczówki); *Komorów*, *-a* (n. wsi, części wsi, n. gajówki, leśniczówki); *Łochów*, *-a* (n. miasta, wsi, części miasta i wsi); *Nieborów*, *-a* (n. wsi, części miasta, wsi, a także n. potoku); *Węgrów*, *-a* (n. miasta, wsi oraz potoku) itd. Pewien problem pojawia się w przypadku nazwy *Ostrów*, a związany jest z rodzajem gramatycznym: (ten) *Ostrów*, w dopełniaczu *Ostrowa*, też *Ostrowia* czy (ta) *Ostrów*, *Ostrowi*.

Liczną i jednolitą pod względem końcówki dopełniacza grupę tworzą nazwy zakończone na *-in*: *Babin*, *-a* (n. wsi, osad, przysiółków, części miasta, wsi); *Czarnocin*, *-a* (n. kilkunastu wsi, też osady); a także *Będzin*, *-a* (n. miasta, przysiółków, też n. pola i jeziora); *Garwolin*, *-a* (n. miasta i przysiółka); *Jarocin*, *-a* (n. miasta, wsi, części miasta); *Kobylin*, *-a* (n. miasta, wielu wsi); *Wolin*, *-a* (n. miasta i wyspy); *Żabin*, *-a* (n. wielu wsi, osad, też n. leśniczówki) itd.

Kolejne grupy nazw:

– na *-ek*, np. *Chelmek*, *-a* (n. miasta, wsi, części wsi i lasu, n. góry, wyspy i wzniesień, wzgórz); *Czaplinek*, *-a* (n. miasta, wsi, części miasta, wsi, n. leśniczówki, łąki); *Gródek*, *-a* (n. wsi, osady, kolonii, przysiółków, n. wielu części miasta i wsi, leśniczówki, też części lasu, n. gór, łąki, pola, potoku, uroczyska, wzgórza, wąwozów i wyspy); *Sanoczek*, *-a* (n. wsi i rzeki) itd.; grupa ta nie jest już jednolitą, są w niej bowiem wyjątki, np. nazwa *Beskidek* (n. przysiółka, części miasta, części lasu, leśniczówki, łąki, gór, potoku i przełęczy) w dopełniaczu *Beskidka*, ale też *Beskidku*;

– na *-ec*, np. *Biskupiec*, *-a* (n. miasta, wsi, przysiółka, osad, części miasta i wsi, też n. jeziora i lasu); *Borowiec*, *-a* (n. wsi, osad, kolonii, przysiółków, części miasta i wielu wsi, gajówki, leśniczówki, n. bagna, lasu i części lasu, góry, jeziora, łąk, stawu, wzgórz i torfowiska); *Czudec*, *-a* (n. wsi i potoku); *Dębowiec*, *-a* (n. kilkunastu wsi, osad, kolonii, przysiółków, leśniczówek, części miasta i wielu wsi, lasu, gór, lasów, pola, stawu, strug, polany, wzgórz); *Gościńiec*, *-a* (n. wsi, pól, kilkunastu części wsi i przysiółków, osady, kolonii, dróg, łąki, lasu, stawu); *Koziniec*, *-a* (n. części miasta, wsi, przysiółka, lasu, bagna, łąki, potoków, gór, wzgórza, wąwozu, wyspy i zbocza); *Łysiec*, *-a* (n. wsi, lasu, gór, wzgórz); *Maliniec*, *-a* (n. wsi, części miasta i wsi, osady, łąk, potoku, stawu, uroczyska); *Skórzec*, *-a* (n. wsi i wzgórza); *Żabiniec*, *-a* (n. przysiółków, osad, kolonii, części miasta, wsi, też leśniczówki, bagna, części lasu, doliny, góry, jeziora, wielu łąk i pól, potoku, stawu, strugi, uroczysk i wzgórz) itd.;

– na *-yn*, np. *Cieszyn*, *-a* (n. miasta, wsi i leśniczówki); *Kaluszyn*, *-a* (n. miasta i wsi); *Kruszyn*, *-a* (n. wsi, części wsi, leśniczówki); *Tyczyn*, *-a* (n. miasta i wsi) itd. To są najliczniejsze grupy nazw, według klasyfikacji semantyczno-etymologicznej W. Taszyckiego, nazw dzierżawczych.

Mamy również nazwy należące do innych kategorii semantycznych, które w dopełniaczu przybierają końcówkę *-a*, np.: *Chmielnik*, *-a* (n. miasta, wsi, przysiółków, części miasta, wsi, kolonii, gajówki, leśniczówki, łąk, pól, lasu, doliny, gór, polany, potoku, wąwozu i wzgórz); *Grabnik*, *-a* (n. wsi, osad, przysiółków, części wsi, gajówki, lasku, pola, lasu, łąk, doliny, jeziora, potoku, stawu, wzgórza, uroczysk); *Osuch*, *-a* (n. wsi, osady, części wsi, łąki, potoku); *Świdnik*, *-a* (n. miasta, wsi, części wsi, gajówki, jezior, potoków, kanału, rowu, stawu, strugi); por. też *Adampol*, *-a*; *Bachórz*, *-a*; *Chorzew*, *-a*; *Elbląg*, *-a*; *Kock*, *-a*; *Książ*, *-a*; *Lubiąż*, *-a*; *Łąck*, *-a*; *Myślibórz*, *-a*; *Radomyśl*, *-a*; *Serock*, *-a*; *Zagórz*, *-a* itd.

Nazw miejscowości z końcówką *-u* w dopełniaczu jest znacznie mniej. Wśród nich można wyróżnić następujące typy:

– na *-ód*: *Międzychód*, *-u* (n. miasta, wsi, osady, przysiółka, leśniczówki); *Nowogród*, *-u* (n. miasta, wsi, leśniczówki); *Przechód*, *-u* (n. wsi, łąki i skały) itd.;

– na *-eg*, np. *Krasnoleg*, *-u* (n. wsi); *Łęg*, *-u* (n. wsi, osad, kolonii, przysiółków, części miast i wsi, leśniczówek) itd.;

– na *-ep*, np. *Postęp*, *-u* (n. wsi); *Występ*, *-u* (n. wsi, przysiółków, części wsi, lasu, pola) itd.;

– na *-zd*, np. *Gozd*, *-u* (n. wsi, wzgórza); *Gózd*, *-u* (n. wsi, części wsi, kolonii, lasu, łąki, uroczyska); *Ujazd*, *-u* (n. miasta, wsi, osad, przysiółków, części miasta) itd.;

– na *-gard*, np. *Dębogard*, *-u* (n. wsi); *Nowogard*, *-u* (n. miasta) itd.;

– na *-wałd*, np. *Barwałd Dolny*, *-u Dolnego* (n. wsi); *Inwałd*, *-u* (n. wsi) itp.;

a także nazwy: *Babimost*, *-u*; *Bartoszylas*, *-u*; *Bączylas*, *-u*; *Bożydar*, *-u*; *Czarnolas*, *-u*; *Dział*, *-u*; *Folwark*, *-u*; *Kampinos*, *-u*; *Ług*, *-u*; *Mrzygłód*, *-u*; *Nieporęt*, *-u*; *Obrąb*, *-u*; *Piątek*, *-u*; *Podzamek*, *-u*; *Przerąb*, *-u*; *Przyrąb*, *-u*; *Róg*, *-u*; *Stasiolas*, *-u*; *Staw*, *-u*; *Smug*, *-u*; *Zator*, *-u*; *Zrąb*, *-u*.

Typy zakończeń tematowych, które mogą przybierać w dopełniaczu zarówno końcówkę *-a*, jak i *-u* stanowią największy problem. Przy tego typu nazwach trzeba więc dokonywać wyboru na podstawie innych kryteriów, często na podstawie własnej intuicji.

Będą to np. nazwy zakończone na *-an*: *Lubian*, *-a* (n. wsi, osad, części miasta, jeziora); *Studzian*, *-a* (n. wsi), ale *Pomian*, *-u* (n. wsi i części miasta);

– na *-ek*, np. *Brzostek*, *-a*, ale i *-u*; *Dworek*, *-a*, ale i *-u*; *Szadek*, *-u*, ale i *-a*; *Tarnobrzeg*, *-a*, ale i *-u*; *Turek*, *-u*, ale i *-a*;

– na *-ork*, np. *Lębork*, *-a*, ale *Frombork*, *-u*;

– na *-az*, np. *Wilkołaz*, *-a* (n. wsi, kolonii, leśniczówki), ale *Łaz*, *-u* (n. wsi i części wsi); *Uraz*, *-u* (n. wsi, osady i zatoki);

i inne, takie jak: *Bugaj*, *-u*, ale też *-a* (n. wsi, części wsi, przysiółka, kolonii); *Czekaj*, *-a*, ale i *-u* (n. wsi, przysiółków i części wsi); *Poraj*, *-a*, ale też *-u*; *Dębniak*, *-a*, ale też *-u* (n. wsi i pola); *Gniew*, *-u*, ale też *-a*; *Helenopol*, *-a*, ale też *-u* (n. przysiółka, osady, gaju); *Pagór*, *-a*, ale też *-u* (n. lasu, części wsi); *Wiatrak*, *-a*, ale też *-u* (n. wsi, części wsi, lasu); *Zalas*, *-u*, ale też *-a* (n. wsi, części wsi, przysiółka, pól, lasu) oraz inne.

Podsumowanie

W dopełniaczu na ogół w większości nazw rodzimych występuje końcówka *-a*. Tylko niewielki procent wszystkich nazw rodzaju męskiego stanowią nazwy z końcówką *-u*, a wśród nich istnieje wyraźna tendencja do wypierania form z końcówką *-u* przez formy z końcówką *-a*.

W artykule jedynie zarysowano problem odmiany nazw równobrzmiących. Przedstawione spostrzeżenia to zaledwie pewien ułamek badań, ale już na podstawie poczynionych tu obserwacji można stwierdzić, że kryterium formalne nie ułatwia użytkownikowi wyboru odpowiedniej formy przypadków zależnych, a zwłaszcza dopełniacza. Przy tego typu nazwach, jakimi są makro- i mikrotoponimy jednakowo brzmiące trzeba dokonywać wyboru nie tylko na podstawie wiedzy na temat fleksji onimów i apelatywów, ale również znajomości lokalnego zwyczaju i tradycji, która związana jest z historią i genezą nazwy. Konieczna jest kompetencja o odmianie nazw jednostkowych obiektów, przy znajomości reguł systemowych.

Bibliografia

- Biolik Maria, 2009, *Homonymy onomastyczne. Różne sposoby interpretacji*, [w:] Stefan Warchoł, Mateusz Jastrzębski (red.), *Słowiańskie homonymy apelatywno-onimiczne i onimiczno-onimiczne w diachronii i synchronii*, „Rozprawy Sławistyczne UMCS” 22, 33–47.

- Breza Edward, 1998, *Homonymia w polskiej antroponimii*, [w:] Ewa Jakus-Borkowa, Krystyna Nowik (red.), *Najnowsze przemiany nazewnictwa*, Warszawa, 293–298.
- Cieślíkowa Aleksandra, 1996, *Wybrane zagadnienia fleksyjne i ich chronologia w świetle staropolskich nazw własnych*, „Studia historycznojęzykowe” II, Kraków.
- Cieślíkowa Aleksandra, 1998, *Norma i uzus we fleksji nazw własnych*, [w:] Ewa Jakus-Borkowa, Krystyna Nowik (red.), *Najnowsze przemiany nazewnictwa*, Warszawa, 267–275.
- Cieślíkowa Aleksandra, 2000, *Różnice między fleksją nazw własnych a pospolitych*, „Prace Filologiczne” XLV, 83–90.
- Cieślíkowa Aleksandra, 2009, *Homonymia w świetle onimizacji i deonimizacji (apelatywizacji)*, [w:] Stefan Warchoł, Mateusz Jastrzębski (red.), *Słowiańskie homonimy apelatywno-onimiczne i onimiczno-onimiczne w diachronii i synchronii*, „Rozprawy Slawistyczne UMCS” 22, 69–79.
- Encyklopedia języka polskiego*, 1991, Stanisław Urbańczyk (red.), Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, 1993, Kazimierz Polański (red.), Wrocław.
- Górniewicz Henryk, 1983, *Nazwy terenowe i ich podział*, [w:] Kazimierz Rymut (red.), *Geografia nazewnictwa. Materiały z VII Konferencji Komisji Onomastyki Słowiańskiej przy Międzynarodowym Komitecie Slawistów i II Posiedzenia Komisji Onomastycznej Komitetu Językoznawstwa PAN, Mogilany, 23–25 IX 1980*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, 19–26.
- Jakus-Borkowa Ewa, Nowik Krystyna (red.), 1998, *Najnowsze przemiany nazewnictwa*, Warszawa.
- Kaleta Zofia, 1998, *Teoria nazw własnych*, [w:] Ewa Rzetelska-Feleszko (red.), *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, Warszawa–Kraków, 15–36.
- Kućała Marian, 1959, *Nazwy terenowe z kilku wsi w powiecie myślenickim*, „Onomastica” V, 67–100.
- Lubaś Władysław, 1983, *Próba socjolingwistycznej definicji nazwy terenowej*, [w:] Kazimierz Rymut (red.), *Geografia nazewnictwa. Materiały z VII Konferencji Komisji Onomastyki Słowiańskiej przy Międzynarodowym Komitecie Slawistów i II Posiedzenia Komisji Onomastycznej Komitetu Językoznawstwa PAN, Mogilany, 23–25 IX 1980*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, 19–26.
- Majewska Małgorzata, 2002, *Homonymia i homonimy w opisie językoznawczym*, Warszawa.
- Mały słownik odmiany nazw własnych*, 2002, Aleksandra Cieślíkowa (red.), Kraków.
- Mażulis-Siudzińska Natalia, 2003, *Wybór form dopełniacza 'plurale tantum' nazw miejscowości na tle rzeczowników pospolitych*, „Prace Filologiczne” XLVIII, 371–390.
- Mrózek Robert, 1990, *System mikrotoponimiczny Śląska Cieszyńskiego XVIII w.*, Katowice.
- Mrózek Robert, 2003, *Metodologiczno-terminologiczne aspekty rozwoju onomastyki*, [w:] Maria Biolik (red.), *Metodologia badań onomastycznych*, Olsztyn, 11–20.
- Mrózek Robert, 2008, *Diachroniczny mikrotoponomastykon w postulatywnym ujęciu badawczym*, „Acta Onomastica” XLIX, 250–258.
- Mrózek Robert, 2009, *Pojęcie homonimii w teoretyczno-terminologicznym kontekście lingwistyki i onomastyki*, [w:] Stefan Warchoł, Mateusz Jastrzębski (red.), *Słowiańskie homonimy apelatywno-onimiczne i onimiczno-onimiczne w diachronii i synchronii*, „Rozprawy Slawistyczne” 22 UMCS, Lublin, 165–171.
- Rymut Kazimierz (red.), 1983, *Geografia nazewnictwa. Materiały z VII Konferencji Komisji Onomastyki Słowiańskiej przy Międzynarodowym Komitecie Slawistów i II Posiedzenia Komisji Onomastycznej Komitetu Językoznawstwa PAN, Mogilany, 23–25 IX 1980*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.
- Rzetelska-Feleszko Ewa (red.), 1998, *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, Warszawa – Kraków.
- Rzetelska-Feleszko Ewa, 2001, *Zagadnienia klasyfikacyjne i terminologiczne w pracach z zakresu toponimii*, [w:] Aleksandra Cieślíkowa, Barbara Czopek-Kopciuch (red.), *Toponimia i oronimia*, Kraków, 33–39.
- Satkiewicz Halina, 1973, *Odmiana nazw miejscowych*, [w:] Halina Kurkowska, Danuta Buttler, Halina Satkiewicz, *Kultura języka polskiego. Zagadnienia poprawności gramatycznej*, 239–251.

- Skubalanka Teresa, Książek-Bryłowa Władysława, 1992, *Wariantywność polskiej fleksji*, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Walczak Bogdan, 1966, *O Zagórskim i zagórskim (Glosa onomastyczno-leksykalna). W przyjacielskim kręgu. Prace ofiarowane Profesorowi Zygmuntowi Zagórskiemu w 70. rocznicę urodzin*, Poznań, 17–24.
- Warchol Stefan, Mateusz Jastrzębski (red.), 2009, *Słowiańskie homonimy apelatywno-onimiczne i onimiczno-onimiczne w diachronii i synchronii*, „Rozprawy Sławistyczne UMCS” 22.

Iwona Nobis

Flexion of identical micro- and macrotoponyms based on the example of selected Polish names

(Summary)

The subject of the article is the flexion of the Polish homonymous names in the masculine. The term “homonyms” means the names of different objects that have the same shape. There are homonyms that have the same form in the nominative, but belong to different paradigms. The homonyms are segregated from the diachronic point of view, considering the sequence of linguistic phenomena over time. Just this episode contributes to the emergence of alternative forms. The homonyms appearance of flexion is rather common, as the homonymy often occur in the Polish onomastics. For both place names as well as under ordinary nouns in the genitive singular, there are alternative forms. The genitive of homonyms in the masculine singular has two endings: *-a* and *-u*. There are three possibilities: the ending *-a*, the ending *-u* or alternatively: *-a* or *-u*. Regarding the lack of clear criteria we often face the problem of choosing the appropriate ending, for example: *Frombork*, *Fromborka*; *Lidzbark*, *Lidzbarka*, but *Rombark*, *Rombarku*; *Tarnobrzeg*, *Tarnobrzega*, but also *Tarnobrzegu*. Most problems do not just alternative forms for example *Borek*, *Borka*//*Borku*, *Turek*, *Turku*//*Turka*... etc. Toponyms which accept the genitive the ending *-a*, for example: *Aleksandrów*, *-a*; *Baranów*, *-a*; *Borowiec*, *-a*; *Chelmek*, *-a*; *Grabnik*, *-a*; *Jarocin*, *-a*; *Łąck*, *-a*; *Zagórz*, *-a*. Nouns ending in *-u* in the genitive there are substantially less and only a few can be seen as typical of the names with *-u*, for example: *Czarnolas*, *-u*; *Gózd*, *-u*; *Łęg*, *-u*; *Międzychód*, *-u*; *Obrąb*, *-u*; *Staw*, *-u*. The types of roots endings that take in both the genitive ending *-a* and *-u*, cause the biggest problem. They are the names: *Brzostek*, *-a*, but also *-u*; *Dębniak*, *-a* // *-u*; *Dworek*, *-a* // *-u*; *Poraj*, *-a* // *-u*; *Szadek*, *-u* // *-a*; *Tarnobrzeg*, *-a* // *-u*; *Turek*, *-u* // *-a*; *Wiatrak*, *-a* // *-u*; *Zalas*, *-u*, but also *-a*. Usually in most names in the genitive ending occurs *-a*. Only a small percentage of all names in the masculine gets the ending *-u*, and among them there is a clear tendency to replaced with the forms ending *-u* by forms with the ending *-a*. In the case of homonymous names facilitates not the formal criterion of the user to choose a correct form of the dependent case, particularly in the genitive the formal criterion does not make it easier for the user. In terms of the identical macro and microtoponyms, one should make the choice not only on the basis of knowledge of the flexion of toponyms and appellatives, but one should also know the regional determinants.

Słowa kluczowe: homonimia, mikrotoponimy, makrotoponimy, odmiana nazw homonimicznych, fleksja dopełniacza liczby pojedynczej onimów rodzaju męskiego.

Keywords: homonymy, microtoponyms, macrotoponyms, variety of homonyms, inflection – genitive singular of masculine onyms.